

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi^a

Turkey's Faith Diplomacy Toward Sub-Saharan Africa

Mehmet BAYDEMİR^a

ÖZET	ABSTRACT
<p>11 Eylül 2001'de İkiz Kuleler'e yapılan saldırılardan bu yana din, dış politikada önemli bir araç haline gelmiştir. Dini kurumlar, liderler ve destekçileri birçok alanı etkilemekte ve hatta politika yapımında etkili olmaktadır. Öte yandan yumuşak güç ve kamu diplomasisi, dış politika uygulamalarında devletlerin elini güçlendiren ve hedef ülke insanlarına ulaşmalarını sağlayan kavramlar olarak dikkat çekmektedir. Kamu diplomasisi çalışmaları uluslararası ilişkiler yazınında önemi giderek artan kavramlar arasında yer almaktadır. Türkçe yazında da kamu diplomasisine yönelik çalışmalar yoğunlaşmakta ve literatür giderek genişlemektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin açılım politikasının bir yansıması olarak Sahraaltı Afrika çalışmaları da önem kazanan bir çalışma alanı olarak dikkat çekmektedir. Pek çok araştırmacı kamu diplomasisi ve Sahraaltı Afrika konularını birleştirerek çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmada kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olarak inanç diplomasisi ele alınacak ve Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya yönelik inanç diplomasisi politikası değerlendirilecektir. Afrika açılımı ile SAA'da kalıcı bir iz bırakmak için kolları sıvayan Türkiye'nin odaklanması gereken noktalardan birinin de inanç diplomasisi olduğunu savunan çalışma Türkçe literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.</p>	<p>Since the attacks on the Twin Towers on September 11, 2001, religion has become an important instrument in foreign policy. Religious institutions, leaders and supporters influence many areas and even become effective in policy making. On the other hand, soft power and public diplomacy draw attention as concepts that strengthen the hand of states in foreign policy practices and enable them to reach the people of target countries. Public diplomacy studies stand within the concepts of which importance grows in international studies literature. Studies towards public diplomacy are also densified in Turkish Literature, and the Literature gradually expands. Likewise, as a reflection of Turkey's initiative politics, Sub-Saharan studies draw attention as a study field gaining importance. Many researchers carry on their combining by merging public diplomacy and the issues of Sub-Saharan Africa. In this study, Faith diplomacy is examined as a component of public diplomacy, and Turkey's Faith Diplomacy Toward Sub-Saharan Africa is scrutinized. The study, defending that public diplomacy is one of the points to be focused by Turkey raising the curtain to impress on Sub-Saharan Africa with African initiative, aims to make a contribution to Turkish Literature.</p>
<p>Anahtar Kelimeler Kamu Diplomasisi, İnanç Diplomasisi, Yumuşak Güç, Sahraaltı Afrika, Türkiye.</p>	<p>Keywords Public Diplomacy, Faith Diplomacy, Soft Power, Sub-Saharan Africa, Turkey.</p>

^a Bu makale yazarın "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Politikasını Anlamak: Sahraaltı Afrika'ya 7 Bileşenli Açılım (2002-2018)" isimli doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

^a Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi. Email: mehmet.baydemir2@org.sakarya.edu.tr.

1. Giriş

11 Eylül 2001 saldırılarından bu yana din, dünya genelindeki toplumlarda en önemli sosyal, ekonomik, kültürel ve politik aktörlerden biri haline gelmiştir. Dini kurumlar, liderler ve taraftarları ise pek çok alanı etkilemeye ve ortak olmaya devam etmektedir. İnanç, dış politikada karar alıcıların harekete geçerken göz önünde bulundurmaları gereken olgulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki Diamond ve McDonald (1995) , dini, çok kanallı diplomasi sisteminin kalbi olarak görmektedir. Uluslararası ilişkiler yazınında dinin etki alanı giderek büyümüştür (Cox ve Phillpott; 31). Uluslararası ilişkilerde, inanca dayalı diplomasi üzerine büyüyen bir literatür bulunmaktadır (Johnston and Sampson 1994; Johnston 2003, 2011; Haynes, 2007; Troy, 2008; Marshall ve Thomas, 2009; Chaplin and Joustra 2010; Toft, Philpott, and Shah 2011; Ferrara 2014; Mavelli and Petito 2014).

Kamu diplomasisinin alt bileşenlerinden biri olan inanç diplomasisi, Türkiye’de yeterli ilgiyi görmeyen kavramlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Kamu diplomasisine yönelik ilgi son yıllarda artsa da ortaya konan çalışmaların genel çerçevesi kültür ve değişim diplomasisi ile sınırlı kalmakta, diğer alt bileşenlere yönelik çalışmalar çok sınırlı bir alan kaplamaktadır. Aynı zamanda çalışmaların genel çerçevesi kamu diplomasisinin kısa, orta ve uzun vadeli etkilerine göre sınıflandırılmaktadır.

Türkçe literatürde Sahraaltı Afrika’ya yönelik çalışmalardaki artış göze çarpan bir diğer çalışma alanıdır. Özellikle son beş yılda Sahraaltı Afrika konusunda onlarca tez yazılarak bu alandaki boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır. Çalışmaların merkezinde kamu diplomasi yer almakta, insani diplomasi, değişim diplomasisi, kültür diplomasisi gibi kavramlar öne çıkarken Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Maarif Vakfı gibi kurumların yaptıkları çalışmalar ele alınmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramlarının genel çerçevesi çizilecektir. Daha sonra ise inanç diplomasisi kavramı ele alınarak bu kavramın Türkiye’nin Sahraaltı Afrika’daki uygulamaları değerlendirilecektir. Türkiye’nin inanç diplomasisi araçları ve uygulamalarının verileceği çalışma, bu alanda Türkçe literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. Yumuşak Güç Kavramı

Yumuşak güç, kamu diplomasisi ile yakından ilişkilendirilmekte ve hatta zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Sert güce göre kullanımı daha zor olan yumuşak güç hem etkisi hem de istenilen sonuca ulaşmada geçen zaman açısından daha meşakkatli olabilmektedir (Nye, 2004: 99). İnsanları, devletleri zorlamak yerine rızalarını almayı hedefleyen yumuşak güçte amaç sempati ve hayranlık kazanmaktır. Soğuk Savaş döneminin ardından literatürde yer bulan kavram özellikle İkiz Kuleler’e yapılan 11 Eylül Saldırıları’nın ardından en sık kullanılan kavramlardan biri haline gelmiştir.

Yumuşak güç literatüre son yıllarda giren ve oldukça sık kullanılan bir kavramdır. Robert Keohane ve Nye’in 1977 tarihli Power and Interdependence adlı eseriyle gündeme gelen “karmaşık karşılıklı bağımlılık” (complex interdependence) kavramına dayandırılan yumuşak güç, daha sonraki yıllarda Nye tarafından sürekli olarak geliştirilmiş ve yeni tanımlar yapılmıştır. Yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkilerin önde gelen kuramcılarından Joseph S. Nye tarafından ilk defa 1990 yılında Foreign Policy dergisinde “Soft Power” başlıklı makalesi ve

Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power adlı eserinde kullanılmıştır. ABD'nin askeri ve ekonomik gücünün gerilediği iddialarına karşı yumuşak güç kavramını geliştiren Nye, evrensel değerleri, kurumları, politikaları, kültür ve ideolojisiyle bilgi çağında pozisyonunun güçlendiğini savunmuştur. Sert gücün ABD hegemonyasının sürmesi için yeterli olmayacağına dikkat çeken Nye, daha az maliyetli yumuşak güçle bunun sürdürülebileceğini ileri sürmüştür. Nye, 2002 yılında yayınlanan The Paradox of American Power: Why the World's Only Super Power Can't Go It Alone, 2004 yılında yayınlanan Soft Power: The Means to Success in World Politics, 2008 yılında yayınlanan The Powers to Lead ve son olarak 2011 yılında yayınlanan The Future of Power adlı eserlerinde ve daha birçok makalesinde kavramı sürekli geliştirmeye ve detaylandırmaya çalışmıştır.

Nye, yumuşak güç kavramını, istediğini zor kullanmak veya ikna etmek yerine yanına çekerek rızasını kazanma yoluyla elde etme becerisi olarak tanımlamaktadır (Nye, 2005: 24). Nye'a göre yumuşak gücün 1) Kültür, 2) Siyasal Değerler ve 3) Dış Politika gibi dayanakları vardır (Nye, 2008: 96). Ancak bunlar diğerlerine çekici geldiğinde, içeride ve dışarıda bu değerlere uygun davranıldığında, meşru ve etik bulunduğu takdirde yumuşak güç kaynaklarından bahsedilebilir. Tercihleri belirleme becerisi cazip bir kültür, ideoloji ve kurumlar gibi soyut güç kaynaklarıyla bağlantılıdır (Nye, 2002: 9). Gilboa'ya göre de iş birliği yaratabilmek için çekim ve ikna gücünü elinde bulundurmak yumuşak güçtür ve değerler, kültür ve politikalar çekici kılınmakla elde edilmektedir (Gilboa, 2008).

Nye'in sert gücü göz ardı ettiğini söylemek ise doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Güç kavramını askeri güç, ekonomik güç ve yumuşak güç olarak ayıran Nye, yumuşak gücün; kaba güç ve zorlama olmaksızın başkalarının davranışlarını yönlendirme ve sizin istediğinizi istemelerini sağlamak olarak tanımlamıştır. Sert gücü sopaya dayanan askeri, ekonomik güç olarak tanımlayan Nye, yumuşak gücü havuca benzeterek çekicilik, özenme, örnek alma şekilde ifade ederek sert güçten ayırmıştır. Nye, yumuşak güç kavramını değerlere ve fikirlere dayandırarak soyut bir kavram olarak sunmuştur (Nye, 2005: 25).

Yanlış anlamalara ve kullanımlara maruz kalan yumuşak güçten ne anlaşıldığına dair yapılan değerlendirmelerde kavramın dar ve geniş olmak üzere iki farklı şekilde kullanıldığı görülmüştür (Sancak, 2016: 69). Dar kapsamlı değerlendirenler sadece kültürel etkiye vurgu yaparken geniş kapsamda değerlendirenler askeri gücün dışındaki tüm unsurları yumuşak güç olarak kabul etmiştir.

2.1. Yumuşak Güç-Kamu Diplomasisi İlişkisi

Nye, kamu diplomasisini; kültür ve değerlerin, değişim programlarının, kültürel ve enformel faaliyetler olarak politikaya uyarlanması olarak değerlendirmektedir (Nye, 2011: 107). Beklentilerin aynısını başkalarının da istemesini sağlamayı amaçlayan kamu diplomasisi, yumuşak güç kaynaklarının harekete geçirilmesi ve diplomaside kullanılmasıdır (Nye, 2008: 94).

Kamu diplomasisinin çok daha erken dönemlerde bile devletler tarafından uygulandığını belirten Nye, yumuşak gücü kültürel güç ve kamu diplomasisini de kültürel diplomasi ile sınırlamaya gitmiştir. Diğer yandan Nye, yumuşak güç unsurlarının kamu diplomasisiyle güce ve politikaya çevrilebileceğini savunmuştur (Nye, 2008: 94). Buna karşın yine Nye, yumuşak gücün aşırı tek yanlılık ve kibirle kolayca hasara uğratabileceğini vurgulamaktadır (Nye, 2002: 162). Yumuşak gücün siyasi bir ürün olduğunu dile getiren Sun, bu gücün kamu diplomasisi

aracılığıyla inşa edilerek geliştirilebileceğini kaydetmektedir (Sun, 2008: 181). Seib, kamu diplomasisini yumuşak gücün özü ve uygulama mekanizması olarak görürken (Seib, 2009: 239) Hayden'e göre kamu diplomasisi, yumuşak gücün kaldırıcısıdır (Hayden, 2012: 9).

2.2. Kamu Diplomasisi Kavramı ve Kamu Diplomasisinin Bileşenleri

Uluslararası bir aktörün başka bir aktörle kurduğu ilişki vasıtasıyla uluslararası ortamı yönetme girişimi olan geleneksel diplomasi tersine kamu diplomasisi, aktörden ziyade kamuoyuyla ilişki kurarak uluslararası ortamı yönetme çabasıdır (Cull, 2008: 12). Geleneksel diplomasi süreci tamamlanana kadar bir gizlilik gerektirdiğini söyleyen Tuch'a göre kamu diplomasisi her zaman şeffaf bir süreç gerektirmektedir. Temel gayesi aleniyet olan kamu diplomasisinde halkın çekilmesi amaçlanır (Tuch, 1990: 3-4). Geleneksel diplomasi ile kamu diplomasi arasındaki farkı ortaya koyan Leonard'a göre kamu diplomasisi çok daha geniş bir grubu ve hükümetleri aşan bir bütünü kapsamaktadır (Leonard, 2002: 89). Manheim'a göre ise diplomatik aktiviteler 1. hükümetten hükümete, 2. diplomattan diplomata, 3. uluslardan uluslara, 4. hükümetlerden uluslara şeklinde olmaktadır (Manheim, 1994: 3). Foreign Policy için 2002'de kaleme aldığı yazıda Mark Leonard da kamu diplomasisinin dört amacı olduğunu vurgulamıştır: 1) Aşinalığı artırmak, 2) Takdiri artırmak, 3) İnsanların ilgisini çekmek ve 4) İnsanların davranışlarını etkilemek.

Kamu diplomasisinin önemi arttıkça farklı yaklaşımlar da ortaya çıkmış ve çeşitlenmiştir. Nicholas J. Cull, kamu diplomasisinin beş önemli bileşeni (unsuru) olduğunu öne sürerek bunları; Dinleme, Savunuculuk, Değişim (Mübadele) Diplomasisi, Kültür Diplomasisi ve Uluslararası Yayıncılık olarak ortaya koymuştur (Cull, 2008: 17-22). Leonard da NGO diplomasisi, diaspora diplomasisi, siyasi parti diplomasisi, marka diplomasisi ve iş diplomasisi olmak üzere beş farklı bileşeni kamu diplomasisinin aracı olarak görmüştür (Varoğlu, 2013: 4). Diğer yandan müzik diplomasisi, spor diplomasisi, inanç diplomasisi, gıda diplomasisi, vatandaş diplomasisi gibi geniş bir yelpazede alt diplomasi anlayışı da ortaya çıkmıştır (Kurtuluş, 2014: 88).

3. İnanç (Temelli) Diplomasi

Kamu diplomasisinin kültürel diplomasi başlığı altında değerlendirilebilen inanç diplomasisi ise önemini giderek artırmakta ve ayrı bir bileşen olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu bölüm, kamu diplomasisi bağlamında inanç temelli diplomasisinin boyutlarını ve gelişiminin ana temellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kamu diplomasisine hizmet eden din, aynı zamanda bir devletin kültürel özelliklerinden biridir. Devletler ve toplumlar arasında diyalog kurmasının yanında inanç diplomasisi, devletler ve aynı dini paylaşan toplumlarla din temelli ilişkilerin geliştirilmesini ifade etmektedir. Bunun yanında inanç diplomasisi bazı siyasi sorunları aşabilecek dinler arası bir diyalogu teşvik etme potansiyeline sahiptir (Sunar, 2013). Uzlaşma ve barış inşasının bir parçası olarak görülen dinin yeniden canlanması, diplomasi, barışın ve uluslararası çatışmanın doğasını değiştirmektedir (Thomas, 2005: 173). Troy, kavramsal olarak uluslararası ilişkiler alanında yeni olan inanç temelli diplomasisini, dini inancın dinamiklerini uluslararası barışın yürütülmesiyle bütünleştiren ikinci yol diplomasi olarak görmektedir (Troy, 2008). İnanç diplomasisi, dini unsurların geleneksel diplomasi kalıpları içerisinde çözümlenemeyen kimlik temelli sorunların çözümünde önemli faktör olarak ele alan bir yaklaşım olarak yorumlanmaktadır (TASAM, 2020).

Ulusal çıkarları ilerletmek için nüfuzun “yumuşak” bir şekilde kullanılmasını hedefleyen kamu diplomasisi, dinin insanların yaşamlarındaki rolünü göz ardı etmemektedir. Smith, bu gerçeğe, “Bir halkın kalbine giden en keskin yol inançlarından geçer.” sözleriyle işaret eder (Smith, 1994: 13). Kamu diplomasisi bağlamında, inanç diplomasisi, “dinin küresel halklarla iletişim kurmak için kullanılması” olarak tanımlanabilir (Sevilan, Faith Diplomacy). Jennifer A. Marshall ve Thomas F. Farr da dinin birçok kişinin dünya görüşünü tanımladığını vurgulamaktadır: Etkili kamu diplomasisi, dini, kültürün güçlü bir itici gücü olarak kabul etmelidir. Din, hem bir bireyin yaşamında hem de topluluk yaşamında en güçlü belirleyicilerden biridir (Marshall ve Thomas, 2009: 199-200).

Seib, dini diplomasiyi dış politikanın bir parçası olarak değerlendirmiştir (Seib, 2011). Jeffrey Haynes din ve dini toplulukları yumuşak güç unsuru olarak değerlendirirken akıl ve gönülleri kazanmada etkili bir faktör ve aktör olarak tanımlamaktadır (Haynes, 2007: 42). Dini topluluklarla iletişim kurulmasını kamu diplomasisinde dini temelli angajman olarak değerlendiren Silva Sevilan, dini diplomasiyi kamu diplomasisinde bir araç olarak ele almıştır. İnanç temelli diplomaside belirli insanların vizyonu ve liderliği önemli görülmeyle (Cox ve Philpott, 2003: 34) birlikte sivil toplumun bir parçası olarak dini gruplar ve örgütler de inanç diplomasisinin aktörleri olarak görülmektedir. Cox ve Philpott inanç temelli diplomasinin ilahi olana yöneliminin, onun en merkezi ve ayırt edici ilkesi olduğunu iddia etmektedir (Cox ve Philpott, 2003: 32).

3.1. Türk Dış Politikası'nın Genel Görünümü

Kasım 2002 seçimlerinde iktidara gelen ve halen aralıksız olarak bu iktidarı elinde tutan AK Parti, Türk Dış Politikası'nda önemli değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu dönemde, ‘çok boyutluluk’, ‘Doğu’ya yönelme’, ‘arabuluculuk’, ‘proaktif dış politika’, ‘eksen kayması’, ‘Neo-Osmanlılık’, ‘yumuşak güç’ ve ‘komşularla sıfır sorun’ gibi kavram ve tartışmalar dış politikanın ana temasını oluşturmuştur. AK Parti dış politikayı, bölgesel ve küresel gelişmeler karşısında dış politika önceliklerinin yeniden tanımlanması ve ulusal çıkarlarla denge oluşturulması esasına dayandırmaktadır (Bkz. www.akparti.org.tr).

Yeni dönemde ‘merkez’ olma iddiasında bulunan Türkiye, hem doğulu hem de batılı kimliğini kullanarak kendine alan açmaya çalışmaktadır. Farklı bölgesel kimlikler içerisinde merkez ülke pozisyonu alarak geniş bir coğrafik alanda aktif dış politika izlemek yeni yaklaşımın temel prensibidir. Komşularla sorunları çözerek işbirlikçi politikalar geliştirmek ve çok boyutlu dış politikayı hedeflemek esas alınmıştır. Tarihi ve coğrafi olarak yakın bölgelere uygulanan politikalarda işbirliği, diplomasi, kültür, karşılıklı ekonomik bağımlılık gibi unsurlar esas olmuştur (Yeşiltaş ve Balcı, 2011). Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi olarak Türkiye, tarihi mirasından kaynaklı olarak çeşitli milletleri, farklı din ve mezhepleri hep bir arada tutmuştur. Bu durum Türkiye'ye yakın çevresiyle tarihi ve kültürel bağlar kurması açısından avantajlar sağlamaktadır.

AK Parti ile birlikte geleneksel Türk Dış Politikası'nın dışına çıkıldığı ve bir kırılma yaşandığı vurgusu yapılmaktadır. Yeni kodlar ve yeni araçlarla şekillendirilen çok yönlü bu politikada, milli, dini, batılı ve küresel değerleri ve kimlikler ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye, halkı Müslüman olan ülkelerle dini, Türki Cumhuriyetlerle milli, gelişmiş ülkelerle batılı ve küresel kimlik ve değerler kullanmıştır (Yenigün, 2010; 7). Bunun yanında Kalın, Türk dış politikasını küresel adalet, güvenlik ve özgürlük dengesi ile yeni yeşeren ekonomik ilişkiler ve yatırımlar şeklinde üç temel noktaya dayandırmaktadır (Kalın, 2012; 15).

BM Güvenlik Konseyi ve G20 üyeliği, Afrika Birliği ve Arap Ligi'ne gözlemci statüsüyle katılan Türkiye, çevreci protokollerde de yer alarak proaktif dış politika anlayışını pratiğe de taşımıştır.

Türkiye, Afrika Ortaklık Politikasını, Asya-Pasifik ve Latin Amerika ile Karayipler'e yönelik Açılım Politikalarını derinleştirmektedir. Düzen kurucu aktör olma becerisine bu şekilde sahip olmayı amaçlayan Türkiye, proaktif diplomasi anlayışıyla, bir yandan güvenliğini tesis ederken diğer yandan da yakın bölgesinde arabulucu değil, oyun kurucu bir aktör olacaktır (Aras, 2010). Ulusal çıkarların gözetildiği ve konu ayrımı yapılmadan, siyasal, askeri ekonomik ve kültürel alanlarda çok yönlü dış politika yürütülmesi gerekmektedir (Ataman, 2017; 53).

Çok yönlü bir dış politika anlayışı AK Parti'nin programında da yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemin çok alternatifli bir dış politika geliştirmek için uygun olduğu belirtilen programda, askeri ittifak ve blokların öneminin azaldığı ve işbirliği projelerinin devletlerarası ilişkilerin yayın aracı haline geldiği vurgulanmış ve Türkiye'nin güç merkezleriyle ilişkilerini esnek, çok eksenli bir şekilde oluşturması gerektiği belirtilmiştir (Bkz. www.akparti.org.tr). Diğer yandan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından çeşitli platformlarda dillendirilen 'Dünya Beşten Büyüktür' ilkesiyle, BM ve BM Güvenlik Konseyi'nin günümüzün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde reforma tabi tutulmasını savunmaktadır.

3.2. Türkiye'nin SAA Politikası Uygulamalarında İnanç Diplomasisi

3.2.1. Türkiye Dış Politikasının SAA Politikasına Uyarlanması

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkileri genel olarak Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin kuruluşundan 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'na kadar dönem ve son olarak Eylem Planı sonrasını kapsayan dönem olarak üç bölüm olarak incelenmektedir. Hazar (2012; 148), Afrika halklarıyla çok iyi ilişkiler kurmasından hareketle aslında Osmanlı Devleti'nin bir Afrika ülkesi olduğunu savunmaktadır. Afrika sahillerini Portekiz işgalinden korumaya çalışan Osmanlı, zamanla Cibuti, Çad, Eritre, Etiyopya, Nijer, Somali ve Sudan'ı kontrol altına almıştır. Trablusgarp Valisi Amiral Turgut Reis, Müslüman Kanem Bornu Sultanlığı ile Osmanlılar arasındaki ilişkilerin temelini atmıştır. İkinci dönem olarak adlandırılan 1923-1998 arası dönemde Türkiye ile Sahraaltı Afrika arasındaki ilişkiler en alt düzeyde gerçekleşmiştir. Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek ve Batı dünyasının bir parçası haline gelmek isteyen Türkiye bu sebeple Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelerle ilişki kuramamıştır. İlişkilerin geliştirilememesine hem Türkiye'nin hem de Sahraaltı Afrika ülkelerinin çeşitli problemlerle mücadele etmesi gösterilmektedir (Özkan, 2009; 577). Türkiye'nin bağımsızlığını kazanmak isteyen Afrika ülkeleri yerine sömürgeci güçlerinin yanında yer alması ve batının sözcüsü olarak görülmesi de ilişkileri zayıflatmıştır.

Kıbrıs konusunda uluslararası arenada giderek yalnız kalan Türkiye, 1970'li yıllardan itibaren Balkan, Orta Doğu, Afrika ülkeleri ve SSCB'yle yakın ilişkiler kurma arayışına girmiştir (Oran, 2013; 674). İlişkilerin artırılması amacıyla bazı Afrika ülkelerine dış yardımlar yapan Türkiye, karşılıklı ticari ve işbirliği anlaşmaları imzalamış ve resmi ziyaretler gerçekleştirmiştir (İpek and Biltekin, 2013). 1987'de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından Sahel Projesi aracılığıyla 12 Afrika ülkesine 10 milyon ABD doları tutarında yardımda bulunması (Hazar, 2011; 204-205) ilişkilerde yeni fırsatlar yakalamanın yolunu açmıştır. Ancak Türkiye'nin Afrika'ya yönelik izlediği dış politika 1970'li yıllardan 2000'li yılların başına gelinceye kadar sınırlı düzeyde kalmıştır (Birtek, 1996; 37).

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerinin 1998 Afrika Eylem Planı'nın ardından ivme kazandığı görülmektedir. Daha sonra 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan 'Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi' ile iktisadi alanda işbirliğinin

genişletilmesi hedeflenmiştir. 2005 yılına gelindiğinde, Afrika Açılımı'nı başlatan Türkiye, Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerde sıçrama yaşanmasının önünü açmıştır. 2005 yılı 'Afrika Yılı' olarak ilan edilirken karşılıklı olarak yeni büyükelçilikler açılmış, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü kıtaya girmiş ve bunun yanında Türk Hava Yolları kıtaya yönelik yeni seferler başlatmıştır.

Kıtaya verilen değer ortaya konurken aynı zamanda siyasi, ekonomik ve diplomatik hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır (Uchehara, 2008; 52). Yine 2005 yılında Türkiye, Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsünü kazanırken aynı yıl Türkiye'nin Addis Ababa Büyükelçiliği, Afrika Birliği (AfB) nezdinde akredite edilmiştir (Özkan, 2008; 22). Türkiye'ye gözlemci statüsü verilmesinin ardından, 2007 yılında Afrika Birliği'nin Addis Ababa'da yapılan sekizinci zirvesine Başbakan Erdoğan da davet edilmiştir. 2008 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da yapılan 10. Afrika Birliği Zirve Toplantısı'nda Afrika Kıtası'nın stratejik ortaklarından biri olarak kabul edilmiştir.

Ağustos 2008'da İstanbul'da gerçekleştirilen I. Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi'ne 49 Afrika ülkesinden cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı, başbakan, başbakan yardımcısı ve bakanlar katılmıştır. Zirve sonucunda 'Türkiye Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu' imzalanmıştır. Deklarasyon ile Türkiye- Afrika Ortaklığı'nın her düzeyde ve alanda pekiştirilerek daha ileriye götürülmesi kararları sıralanmıştır. 2010 yılında Afrika'ya yönelik politikanın esaslarını içeren 'Afrika Strateji Belgesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından 2013 yılından itibaren Açılım Politikası'nın yerini Afrika Ortaklık Politikası almıştır. 2014 yılında Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da düzenlenen 2. Türkiye-Afrika Ortaklık zirvesinde kabul edilen '2015-2019 Ortak Uygulama Planı'yla çeşitli alanlardaki projelerin beş yıllık çizelgesi oluşturulmuştur.

Ekonomik planda ise Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu toplantılarıyla kıtaya yönelik bütüncül bir ekonomik yaklaşım sergilenmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Afrika Birliği Komisyonu, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından düzenlenen 'Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu' toplantılarının ilki 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır (Çavuşoğlu, 2016). Afrika ülkeleri ve Türkiye'den yaklaşık üç bin delegenin katıldığı Forum'da Türkiye ve Afrika ülkeleri ile firmalar arasında ikili anlaşmalar imzalanmıştır. 10-11 Ekim 2018 tarihlerinde yine İstanbul'da 'Yükselen Afrika ve Türkiye' konseptiyle düzenlenen Türkiye-Afrika II. Ekonomi ve İş Forumu'nda, Türkiye ve 42 Afrika ülkesinden 40 üst düzey yetkili, 3000 iş insanı ve girişimciyi bir araya gelmiştir.

Sahraaltı Afrika'ya yönelik ziyaretler de kıtaya olan ilgi artışını ortaya sermektedir. Sadece Türkiye'den Afrika'ya değil aynı şekilde Afrika'dan Türkiye'ye de birçok devlet başkanının ziyareti söz konusu olunmuştur. Türk Hava Yolları'nın Sahraaltı Afrika'ya yönelik doğrudan uçuşlar başlatması ve destinasyon sayısını her geçen gün artırması ikili ilişkilerin gelişmesine önemli katkılar sunmuştur. Diğer yandan Kalkınma yardımlarının yaklaşık üçte birini Afrika'ya ayıran Türkiye, 2014 yılında Sahraaltı Afrika'ya 153,6 milyon dolar kalkınma yardımı yapmıştır (Çavuşoğlu, 2017).

3.2.2. Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'daki İnanç Diplomasisinin Tarihçesi

Genel kanı, Sahra Çölü'nün güneyindeki devletlerin Sahraaltı Afrika ülkeleri olduğudur. Ancak hangi ülkelerin Sahraaltı Afrika ülkeleri olduğu konusunda tartışmalar da bulunmakta ve bu tartışmalar özellikle Cibuti, Sudan ve Moritanya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Her üç ülke de Arap ülkesi olarak kabul edilirken Sahraaltı Afrika ülkesi olup olmadıkları bazı kurum ve kuruluşlara göre değişmektedir. Örneğin Dünya Bankası (The World Bank), Moritanya ve

Sudan'ı Sahraaltı Afrika ülkesi olarak görmektedir. Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF) ise her üç ülkeyi de Sahraaltı Afrika ülkesi olarak görmemektedir. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'ndan referansla her üç ülke de Sahraaltı Afrika ülkesi olarak kabul edilmektedir.

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya yönelik inanç diplomasisi faaliyetlerine bakıldığında bunun çok eskilere dayanmakta olduğu görülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülmecid, inanç diplomasisinin bir örneği olarak Güney Afrika'daki Müslümanlarla ilişki kurmuştur. Sultan tarafından Cape Town'a gönderilen Ebubekir Efendi, buradaki Müslümanların dini eğitimlerini almalarına yardımcı olurken aynı zamanda aralarındaki ihtilafları çözecek bir otorite olarak önemli bir pozisyon edinmiştir (Argun, 2000: 15-20). Ebubekir Efendi'nin bu etkinliği Osmanlı ile Güney Afrika arasında siyasi ve dini ilişkileri güçlendiren bir faktör olarak öne çıkmıştır. Güney Nijerya Müslüman Topluluğu'nun lideri Muhammed Shitta Bey de Osmanlı Devleti'nin bölgeye yönelik inanç diplomasisi uygulamasına önemli bir zemin hazırlamıştır. Lagos'ta bir cami yaptırarak Sultan II. Abdülhamid'den cami açılışı için elçi gönderilmesini isteyen Shitta Bey, 'Bey' rütbesiyle onurlandırılmıştır. Bölgede İslam'ın yayılmasına büyük hizmet ettiği vurgulanan cami halen halk tarafından "Türk Camisi" olarak bilinmektedir (AA, 2018).

Diğer yandan sonraki dönemde Hicaz Demiryolu inşasında, İtalya ile Osmanlı arasında 1911'de gerçekleşen Trablus Savaşı sırasında ve Kurtuluş Savaşı sırasında Güney Afrikalı Müslümanlar maddi ve manevi olarak Osmanlı Devleti ve Türkiye'nin yanında olduklarını göstermişlerdir (Orakci, 2007: 48). Bugün halen Ebubekir Efendi'nin bıraktığı izleri Güney Afrika'da görmek mümkündür. 2002'den bu yana Türkiye yeni bir diplomasi dili inşa etti ve bu dilin önemli bileşenlerinden biri hiç şüphesiz inanç diplomasisi olmuştur. Türkiye'nin inanç diplomasisi, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kurumların ortak çabalarından oluşmaktadır.

3.2. Türkiye'nin SAA'ya Yönelik İnanç Diplomasisinde Öne Çıkan Başlıklar

3.2.1. Liderler ve Diplomatlar

Ülkeler inanç diplomasisi çerçevesinde, ev sahibi ülkenin normatif dini iddialarını veya kendi uluslarının dini kimliğini yansıtacak şekilde, dini şahsiyetleri özel elçi veya büyükelçi olarak belirleyebilmektedir. Aynı şekilde liderler de inanç diplomasisine söylemleri ile destek verebilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye de liderler ve diplomatlar ile dış politika yapımında inanç enstrümanlarını kullanmıştır.

Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan, ziyaret ettiği ülkelerde sadece liderlerle görüşmemiş, aynı zamanda din adamlarıyla da görüşerek düşüncelerini açıklamıştır. 2018 yılında Cezayir, Mali, Moritanya ve Senegal'i kapsayan ziyaretinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mali Cumhuriyeti ile "Din Hizmetleri Alanında Mutabakat Zaptı"nı imzalamıştır. DEAŞ, El Kaide ve Boko Haram gibi örgütlerin öncelikli hedefinin her zaman Müslümanlar olduğunu belirten Erdoğan, Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da gerçekleşen terör saldırılarını da kınamıştır (DİB, 2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2016 yılında Fildişi Sahili'ne yaptığı ziyarette de İmamlar Yüksek Konseyi'ni kabul ederek basına kapalı bir görüşme gerçekleştirmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2016).

Fildişi Sahili Yüksek İslam Konseyi, 2015 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarette Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ile bir araya gelerek Diyanet'in bilgi ve tecrübesinden faydalanmak istediklerini belirtmiştir. Görmez ise "Diyanet İşleri Başkanlığı, Afrika'daki bütün

Müslüman kardeşlerimizle ilişkilerini yeniden inşa etmenin sevincini yaşıyor.” diyerek dini bağlantıların inşasına vurgu yapmıştır (Diyanet TV, 2015).

Dini şahsiyetlerin özel elçi veya büyükelçi olarak atanmasına örnek olarak ise Merzifon İmam-Hatip Lisesi (1982) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden (1987) mezun olan Prof. Dr. Ahmet Kavas gösterilebilir. Türkiye Diyanet Vakfı bursuyla doktorasını (1996) Paris’te tamamlayan Kavas, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev aldıktan sonra 2013 yılında Çad Cumhuriyeti’nin başkenti Encemine’de Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk büyükelçisi olarak göreve başlamıştır. Türkiye-Afrika ilişkileri üzerine çalışmaları bulunan Kavas, 2020 yılının Nisan ayından bu yana Türkiye’nin Senegal Büyükelçisi olarak görev yapmaktadır. Kavas’ın ilahiyatçı kimliği, Fransa’da eğitim alması ve Fransız sömürgesi iki ülkede büyükelçi olarak görevlendirilmesi inanç diplomasisi açısından müstesna bir örnektir.

3.2.2. Müslüman Topluluklarla Angajman: DİB

Türkiye’nin inanç diplomasisi bağlamında en etkili kurumu hiç şüphesiz Diyanet İşleri Başkanlığıdır (DİB). Uzun yıllar yurt dışında diaspora inşası aracı olarak Türk topluluklarını bir arada tutma görevini yerine getiren DİB, son yıllarda çalışma alanını büyük ölçüde genişletmiştir. Türkiye’nin kültürel ve dini yakınlığı bulunan bölgelerde faaliyet gösteren DİB, bir devlet politikası olarak özellikle İslam ülkeleri ve Müslüman topluluklar ile angajmanı kolaylaştırmada kilit bir aktör olarak dikkat çekmektedir (Öztürk, 2017: 15-24).

Diyanet İşleri Başkanlığının Sahraaltı Afrika’da ve diğer bölgelerde gerçekleştirdiği insani yardım faaliyetleri insani diplomasi olarak görülmekte ve etki alanı her geçen gün artmaktadır. Özkan (2013), dinin, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla kıtada izlenen dış politikanın bir parçası haline geldiğini savunmaktadır (Özkan, 2013). 2012 yılında Güney Afrika’yı ziyaret eden Mehmet Görmez, bu ülkeyi ziyaret eden ilk Diyanet İşleri Başkanı olmuştur. Türkiye’nin Afrika açılımına görece geç eklenilen bu ziyaret hiç şüphesiz inanç diplomasisinin giderek artmasına dayanak haline gelmiştir. Türkiye, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Somali’de dini, kültürel ve kurumsal rehberlik programları gerçekleştirmiştir (TİKA 2018).

2019 yılı itibarıyla Türkiye’nin Afrika’da 15 din hizmetleri müşavirliği ve ataşeliği vardır. Partner kuruluşlarla birlikte hareket eden bu ateşe ve müşavirler Türkiye’nin inanç diplomasisi hedeflerinin gerçekleşmesi için sahada faaliyet göstermektedir. Diğer yandan DİB, Kur’an-ı Kerim meali çalışmaları da yapmakta, bu kapsamda 28 dilde meal çalışmasını tamamlamış bulunmaktadır. Yoruba ve Luganda gibi yerel Afrika dillerine tercüme çalışmaları da devam ederken basılan Kur’an-ı Kerim’ler belirlenen ülkelere gönderilmektedir (AA, 2019). Diyanet İşleri Başkanlığının Afrika’da artan faaliyetleri belirgin bir şekilde göze çarpmakla beraber en çarpıcı çalışması, ev sahipliğini yaptığı Afrika Dini Liderler Zirveleri’dir. İlki 2006 yılında yapılan zirvelerin ikincisi 2011 ve üçüncüsü 2019 yılında yapılmıştır. Bu zirvelerin temel amacı dini konularda ortak bir görüş etrafında bir araya gelebilmektir.

Diğer yandan DİB, 2018 yılında “Afrika Forumu” düzenlemiştir. “Afrika bizim neyimiz olur?”, “Kara Kıta Afrika ile ilişkimiz nereden gelmekte?”, “Türkiye’nin Afrika’ya bakışı ve Afrika politikası nasıl?” ve “İnsani yardım ağlarında Afrika’da ne kadar aktif yer alıyoruz ve bir gönüllü olarak Afrika’da neler yapabiliriz?” gibi sorulara cevap aranan forumda Ehl-i Sünnet çizgisinin vurgulanması dikkat çekmiştir. Afrika’da oynanan oyunları sadece misyonerlik ve Hristiyanlık faaliyetleri olarak değerlendirmenin yanlış olduğu ifade edilen etkinlikte İslam’ın orta yolunu ve

Ehl-i Sünnet çizgisini ortadan kaldırmak amacı taşıyan akımların yürütüldüğü savunulmuştur (Diyanet Haber, 2015).

3.2.3. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirveleri

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya yönelik inanç diplomasisi uygulamasının en önemli enstrümanlarından biri hiç şüphesiz Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen Afrika Müslüman Dini Liderler Zirveleridir. Türkiye'nin öncülüğünde düzenlenen ve Afrika'daki dini kuruluşlar arasında fikir ve eylem birliğinin tesis edilmesini amaçlayan zirvelerde Türkiye'nin Afrika açılımına uygun olarak sosyal ve kültürel alanlarda iş birliğinin geliştirilmesinin yanında inanç diplomasisi çerçevesinde de ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

İlki Kasım 2006'da İstanbul'da gerçekleştirilen birinci zirveye 19 ülkeden katılımcı sağlanırken 2011 yılında gerçekleştirilen ikinci zirveye 42 ülkeden temsilci iştirak etmiştir. Ekim 2019'da gerçekleşen üçüncü Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi'ne ise 51 ülkeden; Bakan, Diyanet İşleri Başkanı, Dini İdare Başkanı, Başmüftü, Akademisyen gibi dini kurum-kuruluş temsilcileri katılmıştır (Diyanet Vakfı, 2019). Kasım 2011'de İstanbul ve Ankara'da "Dünyanın Eşit Kardeşleri" mottosuyla düzenlenen II. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi'nde din eğitimi ve hizmetleri alanında her türlü bilimsel ve teknik iş birliği imkânlarının geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. 25 maddelik sonuç bildirisinin en dikkat çeken vurgusu ise Afrika'da dini eğitime yönelik adımlar atılması gerekliliği olmuştur (TRT Haber). Yine bildiride bölge ülkelerinin sağlıklı dini bilgiye dayalı rehberliğe ihtiyaç duyduğu kaydedilerek "Afro-Asya İslam Dünyası Manevi Liderler Birliği" mahiyetinde bir oluşumun gerçekleştirilmesinin zorunluluğuna dikkat çekilmiştir.

3.2.4. Türkiye'de Din Eğitimi: SAA'lı öğrencilere İmam Hatip ve İlahiyat Bursları

İnanç diplomasisinin bir diğer önemli yanı da hedef ülkedeki öğrencilerin ülke toprakları içerisinde eğitim görmeleridir. Değişim ve kültürel diplomasi bileşenlerinin de bir parçası olan bu uygulamayla gelen öğrenciler gittiği ülkenin kültürel değerleri yanında, belirlenen çerçevede din eğitimi de almaktadır.

Henüz Türkiye'de uluslararası öğrenci hareketliliği başlamışken Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak 1975 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), başta Türki cumhuriyetler olmak üzere dünyanın pek çok noktasından öğrencileri Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde ilahiyat eğitimi alabilmesi için teşvik etmiş ve desteklemiştir. TDV, 1992-2011 yılları arasında farklı ülkelerden 3115 öğrenciye Türkiye'de eğitim fırsatı sunmuştur. Yurt içinde ve yurt dışında eğitim faaliyetlerine öncelik veren Vakıf, Kur'an kurslarından hafızlık eğitime, anaokulundan ilköğretime, imam hatip lisesinden üniversiteye, yüksek lisanstan doktora kadar eğitimin her kademesinde Türkiye'de ve dünyanın 111 ülkesinden gençlere din eğitimi vermek için çalışmaktadır.

Türkiye, Sahraaltı Afrikalı öğrencilerin dini eğitim görebilmeleri için çeşitli imkânlar sunmaktadır. Lisans seviyesinde ilahiyat fakülteleri ile tanınan imkânlar ortaöğretim seviyesinde de sağlanmakta ve İmam Hatip Okulları SAA'lı öğrencilere kapılarını açmaktadır. Yine TDV tarafından açılan Kur'an Kurslarına Afrikalı öğrenciler yetiştirilmektedir. Ayrıca Afrika'dan gelen imamlar TDV'ye bağlı ihtisas merkezlerinde hizmet içi eğitim seminerlerine katılmaktadır. Büyük ölçüde Müslüman ülkelere gelen öğrenciler ve imamlar böylelikle Türkiye ile kültürel yakınlık kurmanın yanında inanç noktasında da aynı düşüncelere sahip olmaktadır. Diğer yandan

Türkiye’de erilen din eğitimi, gönül bağının güçlenmesini sağlarken çoğu İslam ülkelerinden gelen öğrencilerin dinin aşırı yorumları karşısında bir denge oluşturmalarını sağlamaktadır.

Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi projesi TDV ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yürütülen bir iş birliği projesidir. Öğrencilerin barınma ve eğitim giderleri MEB tarafından karşılanırken sağlık, ulaşım, burs gibi giderleri Vakıf tarafından karşılanmaktadır. Başarılı öğrencilere burs veren, yükseköğrenim öğrenci yurtları, öğrenci konuk evleri, kolej ve üniversite açan Vakıf, Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi, uluslararası ilahiyat lisans ve lisansüstü programları gibi projelerle 111 ülkeden öğrenciye Türkiye’de eğitim imkânı sunmaktadır. Bu ülkelerden Türkiye’ye gelen ve eğitimlerini İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde sürdüren öğrenci sayısı 2595’tir (Diyanet Vakfı).

TDV, bu öğrenciler aracılığıyla Türkiye ile Müslüman toplumlar arasında kültür köprüleri kurmayı hedeflemektedir. Ayrıca yurt dışındaki Müslüman toplulukların din eğitimi ihtiyacına katkı sağlamak amaçlar arasında yer almaktadır. 6 şehirde bulunan 9 uluslararası İmam Hatip lisesinde öğrencilere ortak derslerin yanında Kur’an-ı Kerim, hadis ve Arapça gibi meslek dersleri de verilmektedir. İki 2006-2007 eğitim öğretim yılında öğrencilerini kabul eden uluslararası İmam Hatiplerin sonuncusu 2018-2019 eğitim öğretim yılında faaliyetlerine başlamıştır. 2017 sonu itibariyle uluslararası İmam Hatip Liseleri (UİHL) 72 ülkeden 1400 öğrencinin eğitim gördüğü uluslararası faaliyet gösteren eğitim kurumları haline gelmiştir (Bayezit, 2017).

Diğer yandan uluslararası İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler Türkiye’deki ilahiyat fakülteleri ile diğer bölümlerde eğitim görmeye devam etmektedir (Aşlamacı, 2013). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, uluslararası İHL’lerin kuruluş amacının ihtiyaç duyan ülkelere din görevlisi ve akademik alanda yetişmiş insan sağlamak ve öğrencilerin birbirleriyle kaynaşarak güçlü bir birliktelik elde etmelerine imkân sunmak olduğunu belirtmiştir (Bayezit, 2017).

Türkiye’de ilk ilahiyat fakültesi 4 Haziran 1949 tarih ve 5424 sayılı kanunla Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulmuş ve bu fakülte 21 Kasım 1949’da öğretime başlamıştır. Aradan geçen 69 yıl sonunda, 2018 itibariyle, 62 İlahiyat Fakültesi, 26 İslami İlimler Fakültesi, 2 Dini İlimler Fakültesi ve 1 Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi olmak üzere 91 örgün eğitim ve 37 ikinci öğretim olmak üzere toplam 128 yüksek din eğitimi veren ilahiyat programı açılmıştır (ÖSYM). Yüksek seviyede din eğitimi ve öğretimi görevini yürütme, araştırma ve doktora çalışmalarını gerçekleştirme gibi görevleri olan ilahiyatlar aynı zamanda eser telif edip yayın dünyasına sunma, öğretim elemanları ve mezunları vasıtasıyla halkın dinî ihtiyaçlarına cevap verme, yurt içinde ve yurt dışında dinî görevleri yerine getirme, din bilgisi ve ahlâk öğretmenliğiyle İmam-Hatip Liselerinde meslek dersleri öğretmenliği yapma, kamuya ait ve sivil kuruluşlarda çeşitli memuriyet ve hizmetleri ifa etme vb. fonksiyonları yerine getirmektedir. (TDV İslâm Ansiklopedisi).

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından 90’lı yılların başında bağımsızlıklarını kazanan Türki cumhuriyetlerden din alanında ihtisas yapmak isteyen öğrenciler Türkiye’ye getirilmiştir. TDV daha sonra dünyanın pek çok yerinden öğrencilerin ilahiyat fakültelerinde eğitim görmelerine imkân sunmuştur. 2016-2017 öğretim yılını kapsayan bir araştırmada TDV’nin ilahiyat fakültelerinde eğitim görmek isteyen uluslararası öğrencileri Türkiye’de misafir etmedeki ağırlığı ortaya konmuştur. Araştırmaya göre ilahiyat fakültelerindeki uluslararası öğrencilerin

yüzde 53,3'ü TDV bursu, yüzde 23,94'ü Türkiye Bursları ve %14,85'i de kendi hesabıyla öğretim görmektedir (Özkan, 2019). Öğrencilerin Türkiye'yi tercih etme sebeplerine bakıldığında ise Müslüman ülke olması başta gelmekte bunu geliştirmiş, özgür, huzurlu, demokratik ve turistik bir ülke olması diğer sebepler izlemektedir. Müslüman bir ülke olmasının yanında din eğitimi görmek isteyen öğrencilerin Türkiye'ye yönelik bir eğiliminin olmasında olumlu bir ülke imajı çizmesinin etkisi büyüktür (Bulut, 2019: 1727-1732).

3.2.5. Dini Yapıların İnşası

Diğer bölgelerde olduğu gibi Sahraaltı Afrika'da da kültürlerin müşterek unsurları zemininde hareket ederek bir kültür coğrafyası oluşturmaya çalışan Türkiye, inanç diplomasisini de bu çerçevede kullanmaktadır. Bunun en önemli aracı ise dini yapıların inşası ve restorasyonudur. Özellikle Balkanlar gibi tarihi geçmişli bulunan yerlerdeki dini ve tarihi yapıları restore ederek inanç diplomasisi inşa eden Türkiye, Sahraaltı Afrika'da da dini yapıların inşasına ve restorasyonuna katkı sağlamaktadır.

TİKA tarafından Kamerun'un başkenti Yaounde'de bulunan Grande Camisi'nin giriş kapısı ve duvarları yenilenmiş, ayrıca çevre düzenlemesi de yapılmıştır. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve Senegal Fatick Belediyesi ile iş birliğinde Fatick şehrinde bir cami inşa edilmiştir. 150 metrekare alanda inşa edilen cami çevresinin düzenlenmesi ve iç donanım için gerekli olan halı temini TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanzanya Darüsselam'da bulunan Msikiti Ngazija Camisi'nin yetkilileri tarafından gelen talep doğrultusunda caminin iç ve dış boyası yapılmıştır. Caminin iç ve dış donanımı için ihtiyaç duyduğu malzemeler de temin edilmiştir (TİKA 2014). Ayrıca Sudan ve kültür merkezi inşa edilmiş ve Cibuti, Sudan, Somali, Çad gibi Afrika ülkelerinde 14 adet ibadethane yaptırılmıştır. (TİKA Kalkınma Raporu 2010-2018).

Fildişi Sahili İmamlar Yüksek Konseyi'nin (Conseil supérieur des imams - COSIM) talebi doğrultusunda, TİKA tarafından Fildişi Sahili Afrika Müslüman Üniversitesi bünyesinde bir bilgisayar laboratuvarı kurulmuştur. Milli İslam Konseyi tarafından 2009 yılında kurulan Üniversite, ülkenin tek İslam üniversitesi olma niteliğini taşımakta ve pozitif bilimler de öğretilmektedir (Milliyet, 2017).

Afrika'daki ilk Müslüman yerleşkesi Etiyopya'nın Tigray eyaletinde, Mekele şehri yakınlarındaki Necaş köyünde bulunan Habeş Kralı Ashame'ye ait türbe ve aynı yerdeki 15 sahabenin kabirlerinin restorasyonu 2015 yılında TİKA tarafından tamamlanmıştır. Hem Müslüman hem de Hristiyan halk tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilen türbe, dini yapıların inşa ve restorasyonun diplomatik açıdan ne kadar etkili olduğunun parlak bir göstergesidir. Osmanlı'nın cihat çağrısına olumlu cevap verip 1916'da savaş meydanında şehit olan son Darfur Sultanı Ali Dinar iki toplum açısından önemli bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. TİKA tarafından Ali Dinar'ın müze olarak kullanılan evi restore edilmiştir. Ali Dinar'ın Orta Darfur'da bulunan mezarının bir türbe şeklinde düzenlenmesi planlanmıştır. 2015 yılında Cibuti'nin Tajura şehrinde 3 Osmanlı camisinin restorasyonu, Namibya Soweto Camisi donanımı ve Sudan Mescid-i Kebir Camisi'nin elektrik ve ses tesisatının yenilenmesi projeleri tarihi ve dini yapılara olan ilgiyi göstermektedir (TİKA 2015).

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika gerçekleştirdiği en önemli restorasyon faaliyeti hiç kuşkusuz Sudan'ın Sevakin Adası'na yönelik olmuştur. 24 Aralık 2017'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adaya gerçekleştirdiği ziyaretin ardından gündeme gelen restorasyon çalışmalarıyla Sevakin'in aslına uygun bir şekilde inşa edilmesi planlanmıştır. Afrika'nın çeşitli yerlerinden

gelip Cidde Limanı üzerinden hacca gidecekler için bir merkez olarak kullanılması hedeflenen adanın restorasyonu batılı devletler ve bazı Arap ülkeleri tarafından “Türkiye’ye Sevakin’de askeri üs verilmesi” olarak yorumlanmıştır (Euronews, 2019). Deniz ticaretinde önemli bir paya sahip olan Kızıldeniz’de kritik bir noktada bulunan adanın yeniden inşası tarihsel bağlar açısından olduğu kadar dini bağların kuvvetlendirilmesi noktasında da kayda değer bir yere sahiptir.

3.2.6. Kriz İletişiminde ve Terörle Mücadelede İnanç Diplomasisini Kullanmak

Türkiye, kriz iletişimde ve terörle mücadelede inanç diplomasisini önemli bir argüman olarak kullanmaktadır. Terör odaklı gruplar saldırı gerçekleştirdiğinde Türkiye, dini söylemler kullanmakta ve İslam’ın barış ve huzur dini olduğuna vurgu yapmaktadır. Türkiye, dünyanın farklı bölgelerindeki farklı inanıştan insanlara birlikte yaşamayı teşvik etmekte ve dini-siyasi çatışmalara çözüm bulmaya çalışmaktadır. İspanya ile birlikte 2005 yılında Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı’nın (United Nations Alliance of Civilizations - AoC) kurulmasına öncülük eden Türkiye, diğer ülkeler ve bölgeler, uluslararası örgütler ile ilişki kurarak farklı toplumlar arasındaki kutuplaşma ve gerilimin sonlandırılması çalışmalarına katılarak etkili bir rol oynamıştır. Somali ve Sudan da dâhil olmak üzere Müslüman ve gayrimüslim örgütler arasında çok az iş birliğinin olduğu veya hiç olmadığı bir dizi kriz bölgesinde etkili olan ittifak, Türkiye’ye başarı öyküsü kazandırmıştır.

Afrika’da en etkili terör örgütleri sıralamasında başı çeken Eş-Şebab ve Boko Haram’ın faaliyetlerini yoğunlaştırdığı bir dönemde Türkiye, inisiyatif olarak çatışmaların çözümünde arabulucu olarak rol almıştır. Türkiye, Mayıs-2010’da Birleşmiş Milletler desteğiyle İstanbul’da düzenlenen Somali Konferansı’na ev sahipliği yaparak denklemin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur.

2018 yılında Türkiye ve Mali arasında imzalanan “Din Hizmetleri Alanında Mutabakat Zaptı” Türkiye’nin kıtaya inanç yönünden bakışını sergilemektedir. Mutabakat zaptıyla kurumsal tecrübe paylaşımı, din eğitimi, din hizmeti ve dini yayınlar gibi birçok alanda iş birliği yapılması planlanmaktadır. Ancak en dikkat çekici nokta “İslam’a zarar veren aşırı görüşler ve dini istismar eden örgütlerle mücadele etmeyi” içermesidir. Zapt ile Diyanet İşleri Başkanlığı, imamların, vaizlerin ve müezzinlerin eğitimi konusunda Mali Cumhuriyeti’ne tecrübesiyle destek verecektir. Taraflar, İslam mirasının korunması, değerinin yükseltilmesi ve yayılması için yapılan araştırma ve çalışmalar konusunda ve insani yardım ve hayırseverlik projeleri alanında iş birliği yapacaktır (DİB, 2018).

3.2.7. Yetersiz Kullanılan Bir Potansiyel: İnanç Turizmi

Dini nedenlerle motive edilen bir turizm biçimi olarak tanımlanan inanç turizminin (Rinschede, 1992: 51-67) temel motivasyonu manevi ve dini ihtiyaçları karşılamaktır. Dünya Turizm Örgütüne göre (World Tourism Organization - UNWTO, 2014), her yıl 300–330 milyon civarında ziyaretçi kutsal mekânları ziyaret etmektedir. Bu 2012 yılındaki turist sayısının %27’sine denk gelmektedir (UNWTO, 2014). İnanç turizminin en önemli unsuru hiç şüphesiz hangi din ya da mezhep olursa olsun en kutsal yere yapılan ziyaret olan hacdır. Örneğin Müslümanlar için hac, Kâbe’nin bulunduğu Mekke’yi ziyarettir. Hindistan’daki Ganj Nehri’ni yaklaşık 28 milyon Hindu hacı ziyaret etmektedir (Singh, 2006: 220-236). Ancak ilgili dinin takipçileri tarafından en az hac ziyareti yapılan yer kadar kutsiyet atfedilen yerler bulunmaktadır. Buna örnek olarak da Kudüs’teki Mescid-i Aksa ya da İstanbul’daki sahabe türbeleri gösterilebilir.

Türkiye'ye gelen turist sayısını artırmak için çalışmalar yapan T.C. Kültür Bakanlığının stratejilerinden biri alternatif turizm türlerini teşvik etmektir. Turist sayısını artırmak ve yerel ekonomileri geliştirmenin yanında turizm gelirlerini tüm yıla yaymak amacı taşıyan bu stratejinin en önemli ayağını inanç turizmi oluşturmaktadır. Bakanlık bu kapsamda İslam dininin yanı sıra Hıristiyanlık, Yahudilik ve pagan dinlere ait önemli yerleri listelemiştir. Ancak turizm politikasını "güneş, kum ve deniz" üzerine kurgulayan Türkiye'ye 2019 yılında 80 bin 643 kişi dini/hac nedeni ile gelmiştir. Yaklaşık 52 milyon turistin geldiği bu yılda dini nedenlerle gelen turistlerin oranının binde 15'ini oluşturmaktadır. Bu oran, inanç turizminin gelişimi için büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye için son derece düşüktür. Diğer yandan uluslararası öğrencilerin büyük çoğunluğunun Türkiye'yi İslam ülkesi olması nedeniyle tercih ettiklerini ifade etmeleri bu bakımdan inanç turizmi ile eğitimsel nedenleri bağdaştırmaktadır.

Türkiye'nin tüm illerinde İslam'ın izlerini görmek mümkündür ve inanç turizmi açısından birer destinasyon olarak öne çıkmaktadır. Camiler, Mevlana, Eyüp Sultan ve Urfa Halilü'r-Rahman Gölü Müslümanlar için en önemli dini cazibe merkezleridir (Türker, 2017). Diğer yandan Topkapı Sarayı'nda Hz. Muhammed'e ve O'nun en güzide sahabelerine ait eşyalar sergilenmekte ve Müslümanların ilgisi buraya yoğunlaşmaktadır. Hristiyanlık tarihinde birçok önemli olaya sahne olan Türkiye, Hristiyan turizmi için büyük potansiyele sahiptir. Ayasofya, Sümela Manastırı, Akdamar Kilisesi, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Pamukkale ve Kapadokya gibi kutsal yerlere sahip olan Türkiye Sahraaltı Afrika'daki Hristiyan kitlelere ulaşarak Hristiyan turistlerin ilgisini çekebilir. Tevrat'ta birçok yerde bahsi geçen yerler Türkiye sınırları içinde yer almaktadır. Bu bakımdan Yahudiliğin de Anadolu ile derin ilişkileri bulunmaktadır. Yahudilere göre Dicle ve Fırat arasında kalan bölge kutsaldır. Yahudi cemaati Anadolu tarihinde ve özellikle de ticaretle önemli bir rol oynamıştır. Avrupa'da Engizisyon sırasında kaçan Yahudiler Osmanlı Devleti tarafından Anadolu'nun pek çok yerine yerleştirilmiştir. Türkiye'deki Yahudi toplulukları yaşantılarını kendi sinagogları etrafında yeşertmiştir (AGOS; 2017).

Türkiye, inanç turizmine dikkat çektiği bir platform olan "Home of Turkey" ile 3 boyutlu sanal turlar düzenleyerek kullanıcı katılımını artırmayı ve kültürünü tanıtmayı amaçlamıştır. Birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapan ve inançların beşiği olarak kabul edilen Anadolu'yu inanç turizmi açısından canlandırmak isteyen Türkiye, alternatif bir turizm olarak potansiyelini artırmak istemiştir (Türker, 2017).

Son yıllarda inanç turizmi açısından İslam ülkelerinin dikkatini çekmeye yönelik çalışmalar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri; İslam İş Birliği Teşkilatı bünyesindeki İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries - SESRIC) tarafından 9-12 Temmuz 2018 tarihleri arasında Malatya'da 'İslami Turizm Ekosisteminin İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkelerinde Geliştirilmesi: Destinasyon ve Sektör Geliştirme' projesidir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen ve Gambiya, Mozambik, Nijerya ve Senegal gibi SAA ülkelerinden de katılan heyetler, İslam ülkelerinde turizm faaliyetlerinin durumu, bu ülkeler arasında yapılan ve yapılacak turizm faaliyetlerini ele alıp, deneyimlerini paylaşarak çeşitli önerilerde bulunmuştur (TİKA, 2018).

Türkiye'nin inanç turizmi kapsamında Sahraaltı Afrika'ya yönelik özel bir ilgisinin olduğunu belirtmek güçtür. Yukarıdaki verilerden de görüleceği üzere Türkiye'ye inanç turizmi için

gelenlerin oranı uluslararası standartların oldukça altındadır. Bununla birlikte yapılan çalışmaların Sahraaltı Afrika'yı da hedeflediğini söylemek mümkündür.

3.2.8. İnanç Diplomasisinde Türkiye'nin Karşılaştığı Zorluklar

Daha uyumlu bir dünya inşa edilmesi için uluslararası iş birliğini ve yabancı halk ve dinlerle karşılıklı anlayışı geliştirmek yumuşak gücün ve inanç diplomasisinin hedefleri arasında olmuştur. Kamu diplomasisi uygulayıcı ülkeler için din, potansiyel araçlar arasında yer almalıdır. Ancak sadece belirli bir dini hedefleyerek o dine inanan halka yönelik politikalar geliştirmek dış politikada zafiyet olarak karşımıza çıkabilmektedir. Türkiye, bu konuda İslam merkezli bir anlayışta yer almakta ve özellikle de yerel dinlere mesafeli olması bakımından dezavantajlı pozisyonda bulunmaktadır. Dezavantajlı konumunu kendi lehine değiştirmek isteyen Türkiye'nin, ulusal imajını geliştirmenin yanında din özgürlüğünü de aktif bir şekilde savunması ve diğer dinlerle yakın ilişkiler kurması gerekmektedir.

Tanzanya ve Senegal'de yapılan bir anket de Türkiye'nin farklı dinlere uzaklığının olumsuz bir dönüşle sonuçlandığını göstermektedir. Senegal'deki Hıristiyanlar, Müslümanlara nazaran Türkiye ve Türkler hakkında daha olumsuz bakışa sahiptir Tanzanya'da yapılan araştırmada da Hristiyan halkın, Türkiye ve Türkler hakkında olumsuz düşüncelerinin olduğu ortaya çıkmıştır (BİLGESAM, 2011: 23). Oysa Tanzanya'ya bağlı ve çoğunluğu Müslüman olan Zanzibar Adası'nda 1960'lı yıllara kadar Sultan Abülhamid Han adına hutbeler okunduğu bilinmektedir (Öztürk, 2006: 10).

Yousfi, DİB tarafından yapılan yardımların Müslüman toplumlar tarafından olumlu karşılandığını belirtmekte ancak kurumun dini kimliği nedeniyle çoğunluğun Müslüman olmadığı ülkelerde kurumun yaptığı yardımların şüpheyle karşılandığını ifade etmektedir (Yousfi, 2016).

4. Sonuç

Türkiye, kamu diplomasisi araçları başta olmak üzere çeşitli şekillerde Sahraaltı Afrika'yla ilişkiler kurmaktadır. İnsani yardımlarla kıtada ve uluslararası alanda ön plana çıkan Türkiye'nin önemli araçlarından biri inanç diplomasisidir. Başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere Türkiye, kamu kurumlarıyla Afrika'daki Müslüman topluluklarla iletişim kurmak üzere kolları sıvamıştır. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirveleri ile dini liderleri bir araya getiren Diyanet İşleri Başkanlığı, aynı zamanda kriz iletişimde ve terörle mücadelede inanç diplomasisini etkili bir araç olarak kullanma gayretindedir. Uluslararası İmam Hatipler ve ilahiyat fakültelerinde misafir ettiği öğrencilerle aşırıcılığın önüne geçmek isteyen Türkiye bir yandan da dini yapıların inşasını gerçekleştirerek gönülleri kazanma arzusundadır. Sadece Müslümanlara ait yapıları değil diğer dinlere ait yapıları da inşa ya da restore eden Türkiye, elinde güçlü bir potansiyel olarak duran inanç turizmi potansiyelini ise yeterli düzeyde kullanamamaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin inanç diplomasisi uygulamalarında karşılaştığı zorluklar bulunmaktadır. Her şeyden önce Türkiye'nin inanç diplomasisi politikası Müslüman kitleyi kapsayacak şekilde oluşturulmaktadır ve diğer dinlere mensup Sahraaltı Afrikalılar bu politikanın dışında yer almaktadır. Tanzanya ve Senegal'de yapılan anket Türkiye'nin farklı dinlere uzaklığının olumsuz bir imaj oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin buna yönelik politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Diğer yandan Türkiye'nin inanç diplomasisini çeşitlendirecek bir anlayış sergilenmesi gerekmektedir. 2008 yılında Katar'da açılan İslami Eserler Müzesi, Müslüman ülkelerin dini miraslarını dünyanın geri kalanına ulaşma aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye'nin hem İslam dünyasına hem de Hristiyan âlemine hitap edecek çok sayıda eseri bulunmaktadır. Sanat ve

dinin birlikte ele alınarak işlenmesi ve özelde Sahraaltı Afrika'ya yönelik bir politika geliştirilmesi ilişkilerin geliştirilmesinde son derece faydalı olacaktır.

Türkiye'nin diplomat seçimi de üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Diplomatik personelin görevlendirildikleri ülkelerdeki dini topluluk ve liderler hakkında bilgi sahibi olmasına yönelik yaklaşımlar önemli bir adım olacaktır. Çoğunluğu Hristiyan olan Sahraaltı Afrika ülkelerine İncil'e aşina olan diplomatları ataması yerinde bir karar olacaktır. Hristiyanlığın ya da yerel dinlerin temel ilkelerini hedef kitleyi rahatsız etmeden konuşabilecek diplomatların varlığı kamu diplomasisi faaliyetlerinin verimli bir şekilde gerçekleşmesine kapı aralayacaktır. Örneğin Türkiye, Etiyopyalı Yahudiler olan Falaşaları iyi bir şekilde tanıyarak onlara yönelik politikalar geliştirdiği takdirde İsrail'in iç politikasına etki edebilecek düzeye gelebilecektir.

Diğer yandan Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve STK'ler Afrika'daki tasavvuf hareketlerini yakından takip etmeli ve bunlara yönelik faaliyetleri bulunmalıdır. Diyanet sempozyum, kongre gibi etkinlikler düzenleyerek yerel halka ve elitlere ulaşabilir. Diplomasi araçlarını yoğun bir şekilde kullanan ve arabuluculuk çalışmalarını yürüten Türkiye'nin inanca dayalı bir diplomatik niş oluşturması inanç temelli diplomasi faaliyetlerini en verimli şekilde kullanabilmesine imkân sunacaktır.

Kaynakça

- Argun. S. (2000). The Life and Contribution of Osmanli Scholar, Abu Bakr Effendi, towards Islamic thought and Culturein South Africa, unpublished MA dissertation. Johannesburg: Johannesburg University.
- Argun. S. (2000). The Life and Contribution of Osmanli Scholar, Abu Bakr Effendi, towards Islamic thought and Culturein South Africa, unpublished MA dissertation. Johannesburg: Johannesburg University.
- Aşlamacı, İ. (2013). Pakistan medreselerine model olarak İmam Hatip Liseleri: Karşılaştırmalı bir değerlendirme. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Ataman, Muhitin. (2017). Türkiye Dış Politikasının Ak Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. İnat, K. Aslan, A. ve Duran B. (Ed.) AK Parti'nin 15 Yılı Dış Politika. SETA.
- Bayezit, F. (2017). Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri, Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities.
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM). (2011). Afrika'da Türkiye ve Türk Algısı (Mısır-Fas-Senegal-Tanzanya). BİLGESAM Yayınları. Rapor No: 39.
- Birtek, N. (1996). Türkiye'nin Dış Yardımları ve Yönetimi. Uzmanlık Tezi. Devlet Planlama Teşkilatı. Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Bulut, R. (2019). Yüksek Din Öğrenimi Gören Uluslararası Öğrencilerin Türkiye Algısı, Türkiye'yi Tercih Nedenleri ve Yüksek Din Eğitimi Beklentileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Journal of International Social Research. 12. 1727-1732. 10.17719/jisr.2019.3180.
- Chaplin, J. and R. Joustra. 2010. God and Global Order: The Power of Religion in American Foreign Policy. Waco: Baylor University Press.
- Cox, B. and D. Philpott. 2003. "Faith-based Diplomacy: An Ancient Idea Newly Emergent." The Brandywine Review of Faith & International Affairs 1 (2): 31-40.
- Cull, Nicholas J. (2008). Public Diplomacy: Lessons from the Past, Figueroa Press. Los Angeles.
- Diamond, L. and McDonald, J. (1995). Multi-Track Diplomacy: A Systems Approach to Peace (West Hartford, CN: Kumarian Press, 3rd edition).
- Ferrara, P. 2014. Global Religions and International Relations: A Diplomatic Perspective. New York: Palgrave Macmillan.
- Gilboa, E. (2008). Searching for a Theory of Public Diplomacy. Annals of The American Academy of Political and Social Science - ANN AMER ACAD POLIT SOC SCI. 616. 55-77. 10.1177/0002716207312142.
- Hayden, C. (2012). The Rhetoric of Soft Power: Public Diplomacy in Global Contexts. Maryland. Lexington Books.

- Haynes, J. (2007). *An Introduction to International Relations and Religion*. Pearson Longman. London.
- Hazar, N. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. Usak Yay. Ankara.
- Hazar, N. (2016). *Türkiye-Afrika İlişkileri Türkiye'nin Dost Kitaya Açılım Stratejisi*. Ankara. Akçağ Yayınları.
- İpek, V. and Biltekin, G. (2013). Turkey's foreign policy implementation in Sub-Saharan Africa: A postinternationalist approach. *New Perspectives on Turkey*. Vol.49. p.121-156. Johnston, D, and Sampson, C. eds. 1994. *Religion: The Missing Dimension of Statecraft*. New York: Oxford University Press.
- Johnston, D. and Cox, B. 2003. "Faith-Based Diplomacy and Preventive Engagement." In *Faith-based Diplomacy: Trumping Realpolitik*, 11–29. New York: Oxford University Press.
- Johnston, D. 2011. *Religion, Terror and Error: US Foreign Policy and the Challenge of Spiritual Engagement*. Santa Barbara: Praeger.
- Kalin, İ. (2012). Turkish Foreign Policy: Framework, Values and Mechanisms, *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*. Cilt 67. No: 1.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence: World politics in transition*. Boston: Little, Brown.
- Kurtuluş, B. (2014). 21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Leonard, M., Stead, C. ve Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy*. Foreign Policy Centre.
- Manheim, Jarol B. (1994). *Strategic public diplomacy and American foreign policy: the evolution of influence*. New York: Oxford University Press.
- Marshall, Jennifer A. and Thomas F. Farr. (2009). *Public Diplomacy in an Age of Faith*. in Philip Seib (ed.) *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mavelli, L. and F. Petito. 2014. *Towards a Postsecular International Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Nye, Joseph S. Jr. (1990). *Bound to lead: The changing nature of American power*. New York: Basic Books.
- Nye, Joseph S. Jr. (2002). *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford University Press.
- Nye, Joseph S. Jr. (2005). *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*. (Çev.) Rayhan İnan Aydın. Elips Kitap. Ankara.
- Nye, Joseph S. Jr. (2008). *Public Diplomacy and Soft Power*. *Public Diplomacy in a Changing World*, Special Editors of This Volume: Geoffrey Cowan, Nicholas J. Cull, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, University of Pennsylvania, Philadelphia. Volume 616. Sage Publications. 2008. ss.94-109. s.94.
- Nye, Joseph S. Jr. (2011). *The Future of Power*. Public Affairs. New York.
- Nye, Joseph S. Jr. (2014). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs
- Orakci, S. (2007). *A historical analysis of the emerging links between the Ottoman Empire and South Africa between 1861–1923*. Johannesburg: University of Johannesburg.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1: 1919- 1980)*, Oran, Baskın (Ed.) 18th ed, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Ozkan, M. (2013). Does "Rising Power" Mean "Rising Donor"? Turkey's Development Aid in Africa. *Africa Review*.
- Özkan, M. (2008). *Türkiye Discovers Africa: Implacations And Prospects*. SETA Policy Brief. No:22.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye'nin Afrika Politikası 2009*, Duran, B., İnat, K. ve Ataman M., *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009*. İstanbul.
- Özkan, F. (2019). *Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Eğitim Gören Uluslararası Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Öztürk, H. (2006). *Afrika Vizyon Belgesi*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM).
- Öztürk, A. Erdi. (2017). *Delectation or Hegemony: Turkey's Religious Actors in South Eastern Europe and Central Asia*. *Euxeinox* 23: 15–24.
- Rinschede, G. (1992). *Forms of religious tourism*. *Annals of Tourism Research*. 19, 51–67
- Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Nobel Yayınevi. Ankara.

- Seib, P. (2009). Conclusion: The Task for Policy Makers, Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy. Ed. Philip Seib. Palgrave Macmillan.
- Sharp, Paul and Wiseman, Geoffrey. (2012). American Diplomacy. Leiden: Martinus Nijoff Publishers.
- Sharpley, Richard & Sundaram, Priya. (2005). Tourism: A Sacred Journey? The Case of Ashram Tourism. India. International Journal of Tourism Research. 7. 161 - 171. 10.1002/jtr.522.
- Smith, H. (1994). The illustrated world's religions: a guide to our wisdom traditions. New York: HarperSanFrancisco. a division of Harper Collins Publishers.
- Singh, R. P. B. (2006). Pilgrimage in Hinduism: Historical context and modern perspectives. In D. J. Timothy & D. H. Olsen (Eds.), Tourism, religion, and spiritual journeys (pp. 220–236). London: Routledge.
- Sun, Henry H. (2008). International Political Marketing: A Case Study of United States Soft Power and Public Diplomacy. Journal of Public Affairs, No. 8.
- Sunar, B. (2013). The Collateral of the Rising Public Diplomacy in Turkey: The Presidency of Religious Affairs and the Religious Diplomacy, International Conference on Economic and Social Studies (ICESoS'13). 10-11 May. Sarajevo1 (1). pp. 108-116.
- Thomas, S. (2005). "Soulcraft as Statecraft? Diplomacy, Conflict Resolution, and Peacebuilding". The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations. Palgrave MacMillan. pp. 173-196.
- TİKA Faaliyet Raporları
- TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları
- Toft, M. D., Philpott, D. and Shah, T. S. (2011). God's Century: Resurgent Religion and Global Politics. New York: WW Norton & Company.
- Troy, J. Faith-Based Diplomacy Under Examination (2008). The Hague Journal of Diplomacy 3 (2008) 209-231, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2984347>
- Tuch, Hans N. (1990). Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas. Macmillan.
- Türker, N. (2017). Religious Tourism in Turkey, Egresi, Istvan (Ed). Alternative Tourism in Turkey: Role, Potential Development and Sustainability Role. Potential Development and Sustainability. Springer International.
- Uchehara, K. (2008). Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa. Gazi Akademik Bakış. Cilt:2. No:3.
- Varoğlu, A. (2013). Kamu Diplomasisinde Kavramsal ve Kuramsal Süreç, Kamu Diplomasisi, Ed.: Ahmet Yalçınkaya, Yeşim Özgen, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- World Tourism Organization (UNWTO). (2014). Tourism highlights 2013. Madrid: UNWTO.
- Yenigün, C. (2010). Türk Dış Politikasında Üçüncü Dalga. Yenigün, C. ve Efeğil, E. (Ed.). Türkiye'nin Değişen Dış Politikası. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Yeşiltaş, M. ve Balcı, A. (2011). AK Parti dönemi türk dış politikası sözlüğü: Kavramsal Bir Harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 13. No: 2. s. 9-34.
- Yousfi, R. (2016). Türkiye'nin Kuzey ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Beykent Üniversitesi.
- Zahran, G. and Ramos, L. (2010). "From Hegemony to Soft Power: Implications of A Conceptual Change" Parmar, I., & Cox, M. (Ed.), Soft power and US foreign policy: Theoretical, historical and contemporary perspectives. London: Routledge.

İnternet Kaynakları

- Abdülhamid'in emaneti Nijerya'nın 'Türk Camisi'. (2018). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/2-abdulhamidin-emaneti-nijeryanin-turk-camisi-/1286404>. Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021
- 'Afrika'daki dini kuruluşlar arasında birliğin tesisi için çalışıyoruz'. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/afrikadaki-dini-kuruluslar-arasinda-birliğin-tesisi-icin-calisiyoruz/1620047>. Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2021
- Anadolu'daki Yahudi varlığı. (2017). AGOS, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/19856/anadoludaki-yahudi-varligi>. Erişim Tarihi: 3 Şubat 2022
- Aras, Bülent. (2010). Arabulucu Değil, Oyun Kurucu Dış Politika. SETA. <https://www.setav.org/arabulucu-degil-oyun-kurucu-dis-politika/>. Erişim Tarihi 31.03.2021.

- Cumhurbaşkanı Erdoğan Fildişi Sahili İmamlar Yüksek Konseyi'ni Kabul Etti. (2016). T.C. Cumhurbaşkanlığı. <https://tccb.gov.tr/haberler/410/39976/cumhurbaskani-erdogan-fildisi-sahili-imamlar-yukse-konseyini-kabul-etti>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2021
- Çavuşoğlu, Mevlüt. (2016). 2017 Yılına Girerken Dış Politikamız, Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık. s. 121, www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf, Erişim Tarihi: 8 Eylül 2021
- Fildişi Sahili Afrika Müslüman Üniversitesi'ne Bilişim Altyapısı. (2017). Milliyet, <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/fildisi-sahili-afrika-musulman-universitesine-bilisim-altyapisi-12364923>. Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021
- Fildişi Sahili Yüksek İslam Konseyi'nden Diyanet'e Ziyaret. (2015). Diyanet TV. <https://www.diyantet.tv/fildisi-sahili-yukse-islam-konseyi-nden-diyantet-e-ziyaret>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2021
- İmam Hatip Lisesi Uluslararası Anadolu Burs Programı. Diyanet Vakfı. <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2021/02/IHL-Basvuru-Kilavuzu-2021-BIRLESTIRILMIS.pdf>.
- İlahiyat Fakültesi. Türkiye İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilahiyat-fakultesi>. Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2021
- KAGEM'de "Afrika Forumu". (2015). Diyanet Haber. <https://www.diyantethaber.com.tr/tdv/kagemde-afrika-forumu-h1943.html>. Erişim tarihi: 15 Kasım 2021
- Leonard, Mark. (2009). Diplomacy by Other Means. <https://foreignpolicy.com/2009/11/09/diplomacy-by-other-means/>. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2021
- Nye, Joseph S., Jr. (2006). Think Again: Soft Power. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2021
- Özkan, Mehmet. (2014). Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni dönem. Al Jazeera TÜRK. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-afrika-iliskilerinde-yeni-donem>, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2021
- Seib, Philip. (2011). Faith Diplomacy Deserves a Larger Role. USC Public Diplomacy. <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/faith-diplomacy-deserves-larger-role>.
- Sevilan, Silva. Faith Diplomacy: Religion and Global Publics Report. USC Public Diplomacy. the University of Southern California. https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/faith-diplomacy-religion-and-global-publics-media-monitor-report. Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2021
- TASAM. (2020). Türkiye İnanç Diplomasisi Programı Özel Çalıştayı | SONUÇ RAPORU. <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/53572/turkiye-inanc-diplomasisi-programi-ozel-calistayi-sonuc-raporu>, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2021
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). Mali Cumhuriyeti ile "Din Hizmetleri Alanında Mutabakat Zaptı" imzalandı. <https://www.diyantet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1134>. Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021
- Türkiye Diyanet Vakfı. <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>. Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2021
- Türkiye'nin askeri darbeyeyle yönetimin değiştiği Sudan'la yaptığı anlaşmalar neler?. Euronews. <https://tr.euronews.com/2019/04/11/turkiyenin-askeri-darbeyeyle-yonetimin-degistigi-sudanla-yaptigi-anlasmalar-neler-sevakim>. Erişim Tarihi. 13 Ekim 2021
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1>. Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2021
2. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/2afrika-musulman-dini-liderler-zirvesi-17587.html>. Erişim Tarihi: 6 Kasım 2021
- '3. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi' sonuç bildirgesinin okunmasıyla sona erdi. (2019). Diyanet Vakfı. <https://tdv.org/tr-TR/3-afrika-musulman-dini-liderler-zirvesi-sonuc-bildirgesinin-okunmasiyla-sona-erdi/>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2021
- 2018 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu. ÖSYM. <https://www.osym.gov.tr/TR/15240/2018-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>.

EXTENDED ABSTRACT

Since the attacks on the Twin Towers on September 11, 2001, religion has become an important instrument in foreign policy. Religious institutions, leaders and supporters influence many areas and even become effective in policy making. On the other hand, soft power and public diplomacy draw attention as concepts that strengthen the hand of states in foreign policy practices

and enable them to reach the people of target countries. The concept of soft power is defined as the ability to gain consent by attracting what one wants, instead of using force or persuading.

Faith (Based) Diplomacy is one of the sub-components of public diplomacy with many components and there is a growing literature on faith-based diplomacy in the international relations literature. In addition to establishing a dialogue between states and societies, faith diplomacy refers to the development of religion-based relations with states and societies that share the same religion. Faith diplomacy is seen as part of reconciliation and peacebuilding, with the potential to foster an interfaith dialogue that can transcend some political issues. Faith diplomacy is defined as “the use of religion to communicate with global peoples”. Therefore, religion should be accepted as a driving force for an effective public diplomacy.

In the 2000s, concepts such as 'multidimensionality', 'orientation towards the East', 'mediation', 'proactive foreign policy', 'axis shift', 'Neo-Ottomanism', 'soft power' and 'zero problems with neighbors' and discussions formed the main theme of Turkish foreign policy. Claiming to be the 'centre' in the new era, Turkey is trying to open up space for itself by using both its eastern and western identity. While adopting a multi-dimensional foreign policy, factors such as cooperation, diplomacy, culture, and mutual economic dependency were essential in the policy applied to historically and geographically close regions. Turkey also improved its relations with Sub-Saharan Africa, one of the regions it neglected in this period.

Turkey's relations with Sub-Saharan Africa are generally examined in three parts as the Ottoman period, the period from the foundation of the Republic to the 1998 African Initiative Action Plan, and finally the period after the Action Plan. Trying to protect the African coasts from Portuguese occupation, the Ottoman Empire took control of Djibouti, Chad, Eritrea, Ethiopia, Niger, Somalia and Sudan in time. The foundations of the relations between the Kanem Bornu Sultanate and the Ottomans were also laid in this period. In the period between 1923 and 1998, which is called the second period, the relations between Turkey and Sub-Saharan Africa were at the lowest level. Turkey, which wanted to develop its relations with Western countries and to become a part of the Western world, could not establish relations with developing countries in Latin America, Asia and Africa for this reason.

It is seen that Turkey's relations with Sub-Saharan Africa gained momentum after the 1998 Africa Action Plan. By 2005, Turkey, which started the African Initiative, paved the way for a leap in the relations between African countries. While 2005 was declared as the 'Year of Africa', new embassies were opened mutually, TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) and Yunus Emre Institute entered the continent, and Turkish Airlines started new flights to the continent. While demonstrating the value given to the continent, political, economic and diplomatic preparations were started at the same time. While the relations were deepened with the Turkey-Africa Cooperation Summits, the Opening Policy was replaced by the African Partnership Policy.

Turkey's multi-faceted foreign policy has brought along faith diplomacy practices. More than a century after Ebubekir Efendi, who was sent to Cape Town for religious education by Sultan Abdülmejid in the second half of the 19th century, Turkey started to carry out its faith-based activities. President Recep Tayyip Erdoğan not only met with the leaders of the countries he visited, but also spoke with the clergy and expressed his thoughts. Again, the head of religious affairs talked with reverends from Sub-Saharan Africa and emphasized common religious connections.

Turkey's most influential institution in the context of faith diplomacy is undoubtedly the Directorate of Religious Affairs. The Directorate of Religious Affairs, which operates in regions with cultural and religious affiliation with Turkey, draws attention as a key actor in facilitating engagement with Islamic countries and Muslim communities as a state policy. Although the increasing activities of the Directorate of Religious Affairs in Africa stand out clearly, its most striking work is the African Religious Leaders' Summits it hosts. The first of the summits was held in 2006, the second was held in 2011 and the third was held in 2019. The main purpose of these summits is to come together around a common view on religious issues.

Another important aspect of faith diplomacy is that students in the target country receive education within the territory of the country. Turkey offers various opportunities for sub-Saharan African students to receive religious education. The opportunities provided by the theology faculties at the undergraduate level are also provided at the secondary education level, and Imam Hatip Schools open their doors to SAA students. African students are trained in Quran Courses opened by the Turkish Religious Foundation.

Trying to create a cultural geography by acting on the basis of the common elements of cultures in Sub-Saharan Africa as in other regions, Turkey also uses faith diplomacy within this framework. The most important tool for this is the construction and restoration of religious buildings. The restoration of the tomb of Ashame (Negus), the King of Abyssinia, which is heavily visited by both Muslim and Christian people, is a bright indicator of how diplomatically effective the construction and restoration of religious structures was.

Turkey uses faith diplomacy as an important argument in crisis communication and in the fight against terrorism. The alliance, which has been effective in a number of crisis regions with little or no cooperation between Muslim and non-Muslim organizations, including Somalia and Sudan, has given Turkey a success story.

One of the strategies of the Ministry of Culture of the Republic of Turkey, which works to increase the number of tourists coming to Turkey, is to promote alternative tourism types. In this context, the Ministry has listed important places belonging to

Christianity, Judaism and pagan religions as well as Islam and aims to develop faith tourism. However, it is difficult to state that Turkey has a special interest in Sub-Saharan Africa within the scope of faith tourism.

Turkey establishes relations with Sub-Saharan Africa in various ways, primarily through public diplomacy tools. One of the important tools of Turkey, which has come to the forefront in the continent and internationally with humanitarian aid, is faith diplomacy. However, Turkey's faith diplomacy policy is formed to include the Muslim mass, and Sub-Saharan Africans belonging to other religions are excluded from this policy. Creating a faith-based diplomatic type will enable Turkey, which uses diplomatic tools intensively and carries out mediation studies, to use its faith-based diplomacy activities in the most efficient way.